דו"ח מסכם

סקר זוחלים בשדה-חלמיש (חלק מעגור דרום)

אודי קולומבוס ויובל הרמתי. יוני 2025

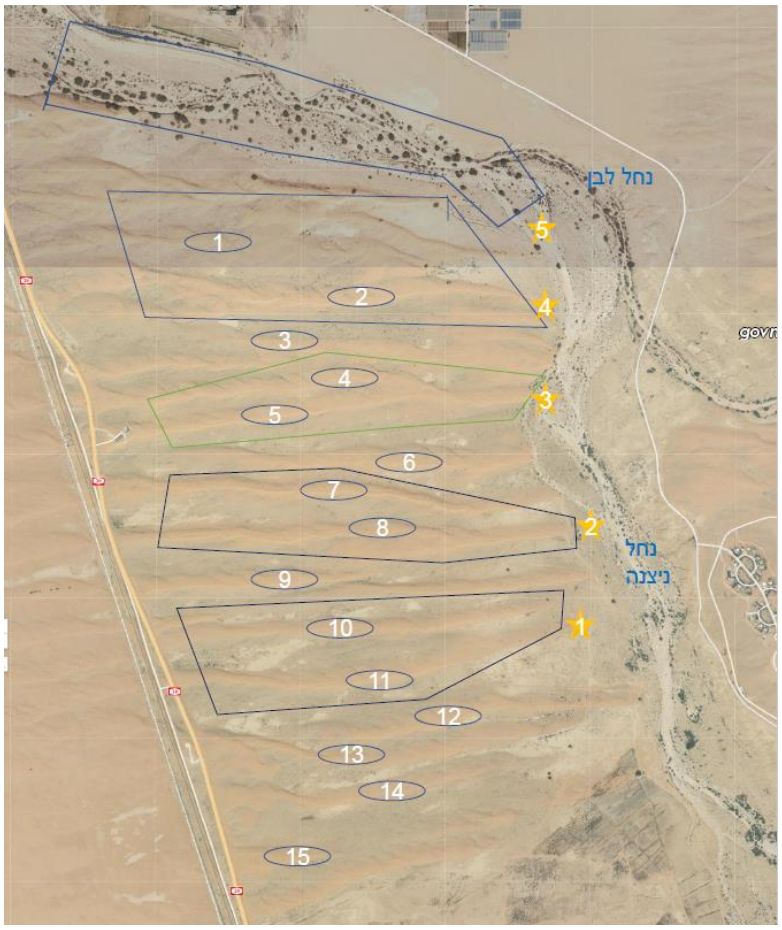
חומט רפואי מדגמן לצלמים. צילום: אביעד בר. פעילות ערה של החומטים נצפתה בכל הדיונות.

רקע

שדה חלמיש הינו חלק משמורת חולות עגור. אך בעוד חולות עגור הינה שמורה מוכרזת, שדה חלמיש בשלב זה מאושרת בלבד. הדיונות של שדה חלמיש ייחודיות מכמה היבטים ביחס לדיונות השכנות מעבר לנחל ניצנה ונחל לבן: הן גבוהות מאוד, פעילות איאולית (כלומר בעלות חול נודד) ועם מיעוט צמחייה. גם הסמיכות לנחל ניצנה מהווה גורם חשוב המעלה את מגוון בתי הגידול ולכן גם המגוון הביולוגי. נקודה חשובה נוספת היא הקרבה לגבול המצרי ולפיכך מיעוט פעילות אנושית – ללא מטיילים, מבריחים, חקלאים ואפילו צבא. השמורה עשירה בערכי טבע ובעלת מגוון מינים גבוה, הודות למגוון בתי הגידול ולמיעוט פעילות אנושית. עם זאת, מעולם לא נערך בה סקר זוחלים מקיף. סקר זה הינו המשך לשלושה סקרי זוחלים בחולות שנערכו במתכונת דומה בחולות משאבים, בנחל סכר ובכלך סיני בשנים קודמות. מטרת הסקר להעשיר את הידע הביולוגי והאקולוגי על שמורה זו, ולעזור בקידום הכרזתה הסטטוטורית.

שיטות

במהלך ה-29/5/2025 התכנסו בכניסה לשמורה כ-25 סוקרים. קבוצת הסוקרים הורכבה מפקחים, אקולוגים, מומחי זוחלים, ומספר ילדים שהצטרפו לסקר. הסוקרים התחלקו ל-5 קבוצות, שבכל אחת לפחות מומחה אחד, וכל קבוצה ניגשה לאזור אחר בשמורה לפי מפה שהוכנה מבעוד מועד (איור 1). לאחר סקר יומי (17:30 עד 19:15 בערך) שהתרכז בחברת פעילי-יום ובעקבות, חזרו הסוקרים לנקודת המפגש לטובת ארוחת-ערב משותפת. ב- 20:00 יצאו הקבוצות לסבב נוסף שמטרתו איתור פעילי-לילה. סבב זה הסתיים סביב 22:30. כל התצפיות הוזנו לאפליקציית "דיווחים לרט"ג" בטלפון ונכנסו אוטומטית לבסיס המידע של רט"ג (Timi).

איור 1: תכנית הסקר. כל אליפסה מסמנת דיונה נפרדת. כל פולגון הוא אזור שהוקצה לחוליית סריקה אחרת. הכוכבים הצהובים מסמנים את נקודת ההתחלה של כל חולייה.

ממצאים

סה"כ אותרו במהלך הסקר 238 פרטים שונים מ-19 מינים שונים, חלקם תעוד של עקבות וחלקם פרטים חיים שנמצאו במהלך הסקר. כמחצית מהמינים הינם פעילי-יום ומחציתם פעילי-לילה. המינים הנפוצים ביותר הינם נחושית חולות, נחש חולות ושנונית מצרית. ראו טבלה 1 לפרוט. 10 מינים מוגדרים ברמה של סכנת הכחדה לפי הערכה עדכנית של חטיבת מדע. שלושה נוספים ברמות סיכון נמוכות יותר. הבדלים קלים במצאי ביחס לסקר של שנה שעברה שנערך בכלך-סיני (כ-8 ק"מ בקו אווירי משדה חלמיש): בסקר זה ניצפו זעמן דק, פתן שחור (עקבות) ושנונית נחלים שנעדרו מהמצאי של כלך-סיני, ולעומת זאת בכלך סיני נצפו צב-יבשה מדברי, זעמן אוכפים וארבע-קו, שנעדרו מהתצפיות בסקר הנוכחי. כל המינים המשתנים בין הסקרים ניצפו פעם אחת או פעמיים בלבד, כך שלא ניתן לייחס משמעות אקולוגית להבדלים אלו.

טבלה 1: סך התצפיות במהלך הסקר. הצבעים מסמלים פעילי-יום (חום) לעומת פעילי-לילה (כחול). מינים שתועדו רק באמצעות עקבות מסומנים ב-* ליד שמם העברי.

שם המין	שם מדעי	סטטוס שימור אזורי*	מספר פרטים	מספר תצפיות
נחושית חולות (תת-מין מערבי)	Chalcides sepsoides	EN	58	50
נחש חולות	Lytorhynchus diadema	VU	25	25
שנונית מצרית	Acanthodactylus aegyptius	EN	22	22
כוח אפור	Varanus griseus	EN	22	22
ישימונית רביבים	Stenodactylus petrii	EN	20	17
ישימונית מצויה	Stenodactylus sthenodactylus	LC	18	17
עכן קטן	Cerastes vipera	EN	17	17
שנונית חולות	Acanthodactylus scutellatus	LC	12	11
עכן החרטומים	Cerastes cerastes cerastes	EN	13	13
חומט רפואי	Scincus scincus	EN	11	11
מטבעון מדבר	Spalerosophis diadema cliffordi	LC	5	5
שממית בתים	Hemidactylus turcicus turcicus	LC	3	3
חרדון חולות	Trapelus savignii	EN	2	2
שנונית נחלים	Acanthodactylus boskianus	LC	2	2
זיקית סיני	Chamaeleo chamaeleon musae	EN	3	3
נחושית עינונית	Chalcides ocellatus	LC	2	2
זעמן דק	Coluber rhodorachis	NT	1	1
נחש כיפה	Macroprotodon cucullatus	EN	1	1
פתן שחור*	Walterinnesia aegyptia	VU	1	1
סכום כולל	**19**	**10 בסכנת הכחדה (EN) + 3 בסיכון נמוך יותר**	**238**	**225**

*סטטוס שימור לפי "הספר האדום של החולייתנים בישראל" מהדורה שנייה (טרם פורסמה).

איור 2: תפרוסת התצפיות בשמורה לפי מין. המספרים ליד כל שם מציינים את מספר התצפיות ולא מספר פרטים.

דיון

סקר זה אישש את המידע המוקדם על חשיבותה של שמורה זו מבחינת חברת הזוחלים וחברת החי בכלל. על-אף גודלה הקטן, נמצאו בה כמעט כל המינים הפסאמופיליים (חובבי-חול) המוכרים מגוש החולות הגדול ('חולות חלוצה') ששמורה זו נמנית עליו. רק צב יבשה מדברי לא נמצא בה. מאחר וידוע שהצבים מחפשים בית-גידול יציב למחצה, בעוד הדיונות בשדה-חלמיש פעילות מאוד, הרי שממצא זה אינו מפתיע. בנוסף ל-12 מינים מובהקים לבית-גידול חולי, נמצאו בה גם 7 מינים ג'נראליסטיים, שגם הם מוכרים מהשמורות הסמוכות, אך לא רק על-גבי מצע חולי. עושר מינים כה גבוה (19 מינים, המהווים 23% מסך מיני הזוחלים היבשתיים בישראל) מעיד על תפקוד אקולוגי גבוה של השמורה ושל המערכת האקולוגית החולית ועל תרומת בידוד השמורה מפעילות אנושית לעושר מינים גבוה. כשני-שלישים מהמינים (13/19) מוגדרים כמצויים בסכנת הכחדה או ברמת סיכון נמוכה יותר. שיעור גבוה זה מצביע על רגישותו של בית הגידול החולי לאיומים והפרעות ועל מחוייבותנו הגבוהה לשמר כל דיונה אפשרית במערכת החולית. הקבוצה שסרקה את נחל ניצנה הגובל מצפון את הדיונות מצאה 2 מינים שלא נראו בשאר השמורה: פתן שחור וזעמן דק. המצאות מיני דגל של עופות ויונקים במהלך הסקר כגון חובארה מדברית (עקבות), צבאים (בסבירות גבוהה שגם צבי ישראלי וגם צבי נגב) וקיפוד חולות, מחזקים את התמונה ואת המסקנה לעיל. הגם שניצפו במהלך הסקר מספר מועט של עקרבים, מהתעוד המצולם עולה שלפחות 2 מיני עקרב-חול שונים נמצאים בדיונות הללו (יורם צביק – מידע בע"פ). כלל התיעודים שאינם של זוחלים משלימים תמונה של שמורה עשירה, מגוונת ואף ייחודית בהבטים מסויימים ביחס לשמורות השכנות – מה שמחדד את חשיבות הכרזתה בהקדם האפשרי. הסקר בוצע באופן מלא ביחס לתכנון המוקדם, והצליח לכסות כ- 60% משטח השמורה, בשל המגבלה שהטיל הצבא על התקרבות לגדר הגבול המצרית. עם זאת, נראה שכל בתי הגידול החשובים נסקרו, ושהממצאים מייצגים היטב את חברת ההרפטופאונה המקומית. רצוי לחזור ולבצע סקר מעין זה אחת למספר שנים ולהשתמש בממצאי הסקר כנקודת השוואה בסיסית למדידת השינויים לאורך זמן.

נספחים

<u>שמות המומחים והפקחים שהשתתפו בסקר:</u>

מומחים: אביעד בר, לירי קופולביץ', בעז שחם, איתי טסלר, יורם פרומקין, אסף אוזן, סיימון ג'יימסון, עמוס בוסקילה, עקיבא טופר.

פקחים ואקולוגים: יובל הרמתי, אליאב מסלטי, אופיר ברוקנשטיין, ינון שחף, חנן לבבי, תמיר שדה, ערן גיסיס, אודי קולומבוס, ניצן שגב, ספי חורש, ינאי בונה, יובל צוקרמן.

<u>תמונות מייצגות.</u>
צלמים: אביעד בר, ערן גיסיס, בעז שחם, עקיבא טופר, אסף אוזן, יורם פרומקין, ניצן שגב.
אין להעתיק תמונות ולעשות בהן שימוש ללא אישור מפורש מהצלם או המחברים.

Evan Gissis

WILD
BOAR